

Prof. Dr. Bülent Yılmaz
Hacettepe Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Herhangi bir alanda, özellikle bilimde, sanatta ve edebiyatta insan zekâsının erişebileceği en üst nokta, yaratıcı kişilik ve güç, yüksek zekâ. Bu türden kişilere de “dâhi” deniyor.

Dâhilik ve Dâhiler Üzerine

Bir edebi tür olarak biyografi (yaşamöyküsü) eserleri okuma alışkanlığını başlatma ve geliştirmede son derece önemlidir. Hem dünyada hem de Türkiye’de çeşitli alanlarda (bilim, sanat, edebiyat, teknoloji, siyaset vb.) çok önemli başarılarla imza atmış kişilerin yaşam öykülerini okumak özellikle çocukluk ve gençlik döneminde rol modellik ve özdeşleşme kavramları üzerinden güçlü bir motivasyon (güdülenme) kaynağı olabilmektedir.

Okunacak biyografiler kişiye sadece anlamlı hayat hedefleri koyma konusunda motivasyon sağlamaz

fakat aynı zamanda, dâhilik denilen olağanüstü büyük insanlık başarılarının kaynakları ve dâhiliğe giden süreç hakkında önemli noktaların anlaşılmasına da fırsat yaratır. Bu tür eserleri okurken ister istemez şu sorular sorulur: Dâhi dediğimiz kişilerin ortak ya da benzer özellikleri nelerdir? Bunlar nasıl yaşamışlardır? Yaşadıkları bireysel-toplumsal koşullar nedir? Kişilik yapıları nasıldır?

Bu sorulara ilişkin bilgileri paylaşmadan önce literatüre de dayanarak birkaç noktaya değinilebilir.

Dâhilik kavramı genelde şöyle tanımlanıyor: Herhangi bir alanda,

özellikle bilimde, sanatta ve edebiyatta insan zekâsının erişebileceği en üst nokta, yaratıcı kişilik ve güç, yüksek zekâ. Bu türden kişilere de “dâhi” deniyor.

Tanım açısından altı çizilebilecek noktalar daha çok “**olağanüstü, sıra dışı, istisnai zekâ, akıl, yetenek ve yaratıcılık**” gibi görünüyor. Kısa-**ca olağanüstü, olağandışı yaratıcılık** denilebilir dâhilik için. Ancak bu yaratıcılık gerçekten olağanüstü niteliktedir. Ayrıca bu bağlamda “delilik ile dâhilik arasındaki çizginin çok ince” olduğu savları da yaygındır.

Dâhilik için hem genetik etkenlerin, hem çevresel etkenlerin (eği-

tim-kültür yapısı, aile koşulları, yetiştirilme biçimi vb.) ve hem de çok çalışmanın etkili olduğu genelde kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, dâhilik bireysel ve eşsiz bir durumdur.

Bu konuda “Zeka Düzeyi (IQ)” testleri anılsa da dâhiliği ölçen kabul edilebilir bir araç yok gibidir. Ancak yine de dâhilere yönelik bazı isimler sayılabilir. Dâhilere bu nitelik daha çok yaptıklarına, ürettiklerine bakılarak yükleniyor. Mozart, Beethoven, Einstein, Leonardo Da Vinci, İbn-i Sina, Newton, Kopernik, Kepler, Shakespeare, Tolstoy, Galileo, Cure, Michelangelo vb. dâhi olarak ismi geçenler arasındadır.

Bugüne kadar dünyada yaklaşık 100 milyar insanın doğduğu “yarı-gerçeğini” göz önüne aldığımızda ve dâhilerin sayısının da 100’ü geçmeyeceği tahmini (tümüyle kişisel bir tahmin!) ile düşündüğümüzde “dâhi olmanın bir milyarda bir olasılık ya da şans” gibi görüldüğü söylenebilir. Dâhi sayısının 100 değil de 500 olduğu varsayılrsa dâhi olasılık yine de çok çok düşüktür.

Dâhiler olmasa insanlığın gelişmişlik açısından bu aşamada olamayacağı söylenebilir. Çünkü onlar insanlığı gerçekten ileriye taşıyan, sıçratan, dünyayı değiştiren, uygarlığın şövalyeleri, yıldızları kişilerdir.

Okuduğumuz biyografilere dayanarak dâhiler için, onların ortak özelliklerine, daha doğrusu onları dâhi yapan olgulara ilişkin olarak altı çizilebilecek noktalar kabaca şöyledir:

İlk sırada merak var. Onların çok yüksek düzeyde, hiç bitmeyen, her an her yerde sürekli merakları var. Bütün yaratıcılıklarının başlatıcısı merak.

İkinci sırayı tutkuya vermek gerekir. Çalıştıkları alan her ne ise bazen hastalık derecesinde tutkulu-

lar. Gözleri dünyada başka bir şey görmüyor gibi. Akılları, fikirleri hep yaptıkları işte. Onlara çalışma gücünü, isteğini en çok veren sanırım bu anlaşılabilir derecedeki tutku duygusu.

Üçüncü sıra çok boyutlu ve herkesten farklı bakma yetenek ve güçleri, becerileri. Zaten herkes gibi baksalar herkes gibi olurlar, sıradan olurlar. Oysa onlar sıra dışı, olağan dışı, olağanüstü, çok farklılar. Çünkü bizim bakamadığımız gibi bakıyorlar. Ve mutlaka eleştirel bakıyorlar.

Bundan sonrasını sıralamak zor olsa da **dördüncü sıraya çalışmayı, çok çalışmayı** koyabiliriz. Gerçekten müthiş derecede çalışıyorlar; durmadan, dinlenmeden, hep çalışıyorlar. Çok çalışmayan bir dâhi yok gibi.

Özellikle çok çalışmanın ve merakın parçası olarak **araştırma ve gözlemin** yeri de çok büyük dâhilikte. İşçilik, ağır işçilik kısmı diyebiliriz buna. Örneğin, Leonardo da Vinci’nin araştırma ve gözlemlerine ilişkin olarak tuttuğu notların ve yaptığı karalama çizimlerin *elli bin sayfa* tuttuğu belirtilir. Goethe’nin bize çok sıradan gelecek konularda binlerce not tuttuğunu biliyoruz.

Ve hayal kurmayı, hayalci düşünmeyi de dâhiliğin özellikleri arasında saymak gerekir. Dâhilik, olağanüstü yaratıcı düşünce ise bunun en önemli kaynağı hayal gibi görünüyor. Hayal bizde her ne kadar küçümsense de yaratıcılığın sınırlarını genişleten, ufuk ötesine taşıyan bir “gerçek.”

Bu dâhiler araştırma ve gözlemleri ile elde ettikleri verilere bakıp **derin düşünüyorlar.** Gerçekten derin düşünüyorlar. İcatlarını bu derin, çok derin düşünceler sonucu yapıyorlar. Zaten başkaca yolu olamaz görünüyor.

Çok derin düşüncelerinin en önemli parçası başlangıçta onları araştırmaya ve gözleme de yönelten, meraklarının yansması sorulardır. **Onlar, sürekli soru soruyor ve sorguluyorlar.** Bıkmadan usanmadan sorular soruyorlar. Buna ilişkin saptama şöyle de yazılabilir: Soru sormayan dâhi olamaz!

Dâhilerin bir diğer önemli özellikleri de **amaca/hedefe yoğunlaşma, yaptığı işe adanmışlık, yüksek düzeyde kararlılık ve işlerini yaşam biçimine dönüştürmeleridir.** Hemen hepsinde bu özellik vardır. Hayatlarında ister istemez zorunlu başka sorumlulukları, işleri de var. Ancak bunları genelde arka plana atıyorlar. Atamayanlar da esas çalışma alanlarından hiç uzaklaşmıyorlar. Kendilerini, hayatlarını o alana adıyorlar. Gerçekleştirdikleri bilimsel, sanatsal etkinlik alanları dışında bir hayatları yok gibi.

Elbette dâhiler doğal olarak hep **yeninin, yeniliğin peşindedir.** Hep yeni bir şey yapmak istiyorlar. Varolanı yinelemek onların hiç ilgisini çekmiyor. Onların derdi yeni ile.

Dâhilerin önemlice bir bölümü **çok yönlü** insanlar. Yani bir ressamdır ancak aynı zamanda mühendis ve bilim insanı vs. “On parmağında on marifet” ve hepsinde olağanüstüler. Yaratıcılıkları tek bir alanla sınırlı değildir.

Sona yazıyoruz ama dâhilerin **genetik olarak olağanüstü yetenek, çok üst düzeyde zekâ ve olağandışı yaratıcı güce sahip oldukları** da açık. Dâhiliğin belki de yarısı buradan geliyor. Bu sadece IQ (zekâ düzeyi) ile açıklanabilecek bir şey değildir. Toptan akıl kapasitesi ile ilgili bir durumdur.

Buraya kadar yazılanlar, doğal olarak insanda “dâhilerin mükemmel insanlar oldukları, mükemmel kişi-

Çocuklarımızın, öğrencilerimizin meraklı, tutkulu, düşünmeyi ve düş (hayal) kurmayı beceren, farklı bakan, çalışmayı seven, soru soran, araştıran ve gözlemleyen, bir hedefe yoğunlaşan, yenilikçi/yaratıcı, çok yönlü bir kişiliğe sahip olmaları için uğraşabiliriz.

KAYNAKÇA

TDK *Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>

<https://bulentiyilmazblog.wordpress.com/2019/11/11/su-dahiler-nasil-insanlar/>

<https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/1285-Deha-Dahi-Dehalik-Dahilik-Delilik>

lik özelliklerine sahip buldukları” gibi bir beklenti de yaratıyor. Oysa çok küçük bir kısmı böyle; birçoğu bizi şaşırtacak denli olumsuz kişilik özelliklerine sahip. Çok ilginç gerçekten. Ayrı tutmak gerek bu durumlarını. Ya da şöyle söylemeliyiz: **Dâhiler aynı zamanda mükemmel insanlar olmayabilirler!** Bu durum can sıkıcı olmakla birlikte onların dâhiliklerini yok etmiyor! İnsan, her durumda insandır!

Dâhilik yukarıda da belirtildiği üzere, çok istisnai bir durum. Kendimiz için ya da örneğin anne-baba, öğretmen ve yöneticiler olarak çocuğumuz, öğrencilerimiz için dâhiliği hedeflemeyebiliriz. Belki hedeflenebilecek bir şey de değil gerçekten. Ancak yukarıda dâhilerin özellikleri olarak sıralanan noktaları kendi adımıza ya da çocuklarımız ve öğrencilerimiz için belirli ölçüde yaşama geçirme-ye çalışabiliriz. Ve hatta çalışmalıyız. Böylece dâhi olamayız/olamazlar

belki ama üretken bir yaşamımız ve yapımız olabilir.

Kısaca, *çocuklarımızın, öğrencilerimizin meraklı, tutkulu, düşünmeyi ve düş (hayal) kurmayı beceren, farklı bakan, çalışmayı seven, soru soran, araştıran ve gözlemleyen, bir hedefe yoğunlaşan, yenilikçi/yaratıcı, çok yönlü bir kişiliğe sahip olmaları için uğraşabiliriz*. Becerebildiğimiz kadarı yarar sayılmalıdır.

Elbette ulusal eğitim-bilim sistemi-miz ve kültürel değer yargılarımızın bunları desteklemesi çok önemlidir.

Örneğin bir kamu yöneticisinin hayatında en çok övünç duyacağı şey “bir dâhinin yaratılmasında pay sahibiyim demesi” olamaz mı?

Her şey bir yana, sıradan olmaksızın, bir parça farklı olmak daha iyidir. Üstelik dâhiler bunun ipuçlarını veriyor.

O vakit, bu zorlu yolculukta herkese kolay gelsin!

